

CZU: 343.61-055.2(478)

[http://doi.org/10.59295/sum8\(168\)2023_32](http://doi.org/10.59295/sum8(168)2023_32)

PREVENIREA ȘI COMBATEREA FEMICIDULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Diana CHEIANU-ANDREI,**Universitatea de Stat din Moldova*

Femicidul (omorul femeilor/fetelor de către bărbați) este o forma extremă de manifestare a violenței față de femei și fete și este influențată de ură, dispreț, plăcere, orgoliu. Aceasta poate avea loc atât în sfera privată, cât și cea publică, agresorii fiind frecvent parteneri intimi, membri ai familiei sau persoane care cunosc victima. Prezentul articol prezintă analiza cazurilor de femicid care s-au produs, în anul 2022, în Republica Moldova și acțiunile întreprinse de autorități în prevenirea și combaterea acestui fenomen. Autoarea a analizat cazurile soldate cu deces care au ajuns în atenția *Comisiei de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor*, particularitățile cazurilor de femicid, profilul victimelor și agresorilor, măsurile de prevenire și pedepsele aplicate de diferite instituții, evidențiind unele probleme sistemice și practici defectuoase care trebuie remediate.

Cuvinte-cheie: *femicid, omucid, violență în familie, agresori, factori de gen, stereotipuri, factori de risc, factori de protecție, echipe multidisciplinare.*

PREVENTION AND COMBATING OF FEMICIDE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Femicide (the killing of women/girls by men) is an extreme form of violence against women and girls and is influenced by hatred, contempt, pleasure, pride. This can take place in both the private and the public sphere, with the perpetrators often being intimate partners, family members or people who know the victim. This article presents the analysis of the cases of femicide that occurred in 2022 in the Republic of Moldova and the actions taken by the authorities to prevent and combat this phenomenon. The author analyzed the death cases that came to the attention of the *Commission for monitoring and analyzing cases of family violence resulting in death or serious bodily injury of the victims*, the particularities of the cases of femicide, the profile of victims and perpetrators, preventive measures and punishments applied by different institutions, highlighting some systemic problems and bad practices that need to be fixed.

Keywords: *femicide, homicide, domestic violence, perpetrators, gender factors, stereotypes, risk factors, protective factors, multidisciplinary team*

Introducere

Femicidul este o forma gravă, extremă de manifestare a violenței față de femei și fete care, în mod continuu, trăiesc într-un mediu violent. Fenomenul femicid a intrat în atenția specialiștilor în ultimele decenii. Acesta este un fenomen social, deoarece rata femeilor ucise de partenerii lor intimi sau într-un cadru familial este mai ridicată decât rata bărbaților uciși, într-un context non-intim sau familial.

Introducerea termenului de *femicid* a urmărit creșterea conștientizării faptului că moartea violentă a femeilor și fetelor este o crimă care nu trebuie confundată cu termenul de *omucidere*. Femicidul diferă de alte crime, pornind de la câteva criterii: (i) în majoritatea cazurilor, actele de femicid sunt săvârșite de actualii sau foștii parteneri de viață; (ii) actele de femicid sunt precedate de violența continuă în familie, amenințări sau intimidare, violența sexuală; (iii) actele de femicid se caracterizează prin raport inegal de forță și resurse în comparație cu cele ale partenerilor.

În *Global Study on Homicide. Understanding homicide*, 2019 UNODC, se menționează că 87 000 de femei și fete au decedat în 2017, numărul fiind în descreștere față de 93 000, în 2012. Însă, ponderea femeilor ucise de partenerul intim sau alt membru al familiei, în totalul cazurilor de femicid, a crescut de la 47%, în anul 2012, la 58%, în anul 2017 (de la 48 000 la 50 000 victime). Domiciliul rămâne cel mai periculos loc pentru femeile care continuă să poarte cea mai grea povară a victimizării letale, ca urmare a inegalității și stereotipurilor de gen. Deși femeile și fetele reprezintă o pondere mult mai mică a victimelor omuciderii

din numărul total al omuciderilor (19% – femei și fete, 81% – bărbați și băieți), ele sunt însă, mai frecvent, ucise de partenerul intim sau cel familial (64% – femei și 36% – bărbați) [1, p. 22-33].

În raportul realizat la nivel mondial, *Gender-related killings of women and girls: Improving data to improve the responses to femicide/feminicide*, 2022 UNODC, UNWomen, se menționează că 81 100 de femei și fete au decedat în 2021 la nivel global, ponderea femeilor ucise de partenerul intim sau alt membru al familiei, fiind de 45 000 [2, p. 5].

În timp ce majoritatea covârșitoare a omuciderilor din întreaga lume sunt comise împotriva bărbaților și băieților (81%), femeile și fetele sunt afectate în mod disproporționat de violența criminală în sfera privată. Aproximativ 56% din toate omuciderile feminine sunt comise de parteneri intimi sau de alți membri ai familiei, în timp ce doar 11% din totalul omuciderilor bărbaților sunt comise în sfera privată.

În perioada anilor 2010 - 2021, în Europa, s-a înregistrat o reducere medie a numărului de femei ucise de partenerii intimi sau membrii de familie (-19%). Există însă diferențe între regiuni și unele inversări în escaladarea numărului pentru anul 2020. Creșterea cazurilor de femucid în sfera privată în țările din Europa de Vest și Europa de Sud, în anul 2020, se explică de unii specialiști prin impactul măsurilor de izolare din cauza Covid-19, deși alți factori contributivi nu pot fi excluși [2, p. 10].

Scopul prezentului articol constă în stabilirea particularităților cazurilor de femucid în Republica Moldova și a acțiunilor întreprinse de autorități pentru a îmbunătăți mecanismele instituționale de răspuns la cazurile de violență în bază de gen și violență în familie și a reduce numărul de cazuri letale.

Metode de cercetare

Pentru atingerea scopului cercetării au fost analizate 86 de chestionare completate de reprezentanții poliției privind cazurile de violență în familie soldate cu deces sau vătămare gravă a integrității corporale colectate de *Comisia de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor*. Cazurile date fiind calificate în temeiul art.145 alin. (2) lit. e¹), art. 201¹ alin. (3) lit. a), art. 201¹ alin. (3) lit. b), art. 201¹ alin. (4), art.146 și art.156 din Codul penal pentru oricare din situațiile în care agresorul și victima: (i) erau membri de familie în sensul art. 133¹ din Codul penal; (ii) au locuit împreună la un moment dat; (iii) au avut o relație asemănătoare relației între parteneri; (iv) făptuitorul urmărea sau persecuta victima din cauza sau în legătură cu natura intimă a relațiilor între aceștia. Cazurile supuse analizei, în cadrul comisiei nominalizate mai sus, au fost identificate în baza formularului de colectare a datelor în cazurile de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor aprobat prin Ordinul interinstituțional nr. 89/22/172/56/20/121 din 28 februarie 2022 [3].

Femicidul: abordări conceptuale

Există diferite abordări în analiza fenomenului de femucid. Principiul de bază al *abordării sociologice* a femicidului este că femeile și bărbații sunt uciși în circumstanțe sociale diferite și de diferiți făptași. *Abordarea feministă* atrage atenția la dominația patriarhală în investigarea uciderii femeilor, iar *cea a drepturilor omului* extinde femucidul dincolo de letal, până la forme extreme de violență împotriva femeilor.

Antropologul M. Lagarde susține că femucidul implică, în mod direct, responsabilitatea statului, din motiv că statul nu a putut lua măsuri adecvate pentru a preveni violența, care a culminat cu decesul persoanei. Astfel, femucidul este văzut drept crimă comisă de către stat, prin nerespectarea obligațiilor de prevenire, urmărire penală și investigare a unor astfel de cazuri.

Raportorul special al Organizației Națiunilor Unite (ONU) pe problemele violenței față de femei, a cauzelor și a consecințelor violenței [4, p. 4-5] a menționat că unele crime de genul dat, nu sunt incidente izolate, care apar brusc și pe neașteptate, dar sunt acte grave de violență, care apar ca rezultat al unei violențe continue. Aceasta a identificat un set de categorii extinse ale femicidului, divizându-le în directe și indirecte, subliniind că formele date depind de contextul sociocultural al fiecărui stat. Astfel, categoriile directe includ: (i) omorul femeilor și fetelor în rezultatul violenței în familie de partenerul intim sau familial; (ii) omorul misogin în numele onoarei; (iii) omorul femeilor și fetelor în conflicte armate; (iv) omorul fetelor și femeilor din cauza zestrei; (v) omorul femeilor și fetelor din cauza identității de gen și a orientării

sexuale; (vi) omorul infantil al fetelor sau selecția, în bază de gen a copilului; (vii) omorul etnic sau indigen. Iar categoriile indirecte cuprind: (i) decesul, ca rezultat al avortului clandestin și nesigur; (ii) mortalitatea maternă; (iii) decesul, ca rezultat al practicilor periculoase (de exemplu: mutilare genitală); (iv) decesul legat de traficul de ființe umane, trafic de droguri, crime organizate; (v) decesul, ca rezultat al neglijării, foamei, rețelilor tratamente.

Actualmente, nu există date sigure, la nivel global, care ar cuprinde toate tipurile de femicid, și de aceea este complicat de comparat datele existente în statistica diferitor țări. Evidențiem însă că Oficiul Națiunilor Unite privind Drogurile și Criminalitatea (UNODC) a publicat, în anul 2015, Clasificatorul Internațional al Crimelor în Scopuri Statistice, care a fost aprobat ca un standard de colectare a datelor statistice, la nivel internațional [5]. Acest clasificator poate servi ca un punct inițial pentru colectarea datelor privind femicidul, la nivel național, având drept scop ca datele colectate să fie comparabile.

În 2016, noul Raportor ONU pe problemele violenței față de femei, a cauzelor și a consecințelor violenței, a cerut, în mod repetat, statelor să colecteze și să publice date privind femicidul, care să fie disagregate pe vârstă, etnie etc., inclusiv, privind relația dintre agresor și victimă. De asemenea, au fost înaintate recomandări Statelor membre în rapoartele tematice [6] și [7], privind stabilirea de Observatorii privind Femicidul (Femicide Watches), care să servească ca instrument de documentare și monitorizare a unor astfel de cazuri, precum și colectarea și diseminarea informației privind bunele practici de prevenire și combatere a femicidului. Statistica privind justiția penală reprezintă punctul inițial în colectarea datelor despre femicid și permite identificarea lacunelor în sistemele de intervenție, procedurile de justiție penală, precum și identificarea factorilor de risc pentru a preveni astfel de cazuri.

Mai multe țări au inițiat studii anuale privind femicidul [8]. Republica Moldova, datorită suportului din partea Centrului de Drept al Femeilor, se înscrie în aceste tendințe existente la nivel global. În anul 2020, în Moldova în premieră a fost analizat acest fenomen [9].

Acțiunile autorităților pentru prevenirea și combaterea femicidului

Pentru a preveni riscul de letalitate, prin Ordinul comun al Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Justiției, Procuraturii Generale, Ministerului Sănătății, Ministerului Muncii și Protecției Sociale, Ministerului Educației și Cercetării nr. 89/22/172/56/20/121 din 28.02.2022 [3] a fost instituit mecanismul de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor. Pentru aplicarea mecanismului în cauză a fost constituită Comisia de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor. Această comisie este una de cooperare intersectorială, membrii căreia sunt reprezentanți ai autorităților și instituțiilor abilitate cu competențe de prevenire și de combatere a violenței în familie, ai organizațiilor necomerciale, prestatorilor de servicii în domeniu, precum și parteneri de dezvoltare. Obiectivul comisiei este analiza multilaterală a circumstanțelor cauzelor soldate cu deces sau vătămare gravă a integrității corporale a victimelor, pentru a identifica acțiunile/inacțiunile autorităților și instituțiilor competente în scopul îmbunătățirii procedurilor de intervenție în astfel de cazuri. Regulamentul comisiei prevede obligația de a colecta, analiza și prezenta anual un raport de analiză a situației [10], care să elucideze lacunele și deficiențele, inclusiv măsurile întreprinse pentru remedierea acestora, atât de ordin normativ-legal, cât și practic pentru promovarea cooperării intersectoriale, îmbunătățirea activităților de prevenire, sporirea accesului la serviciile de suport pentru supraviețuitoarele violenței etc.

Particularitățile cazurilor soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale

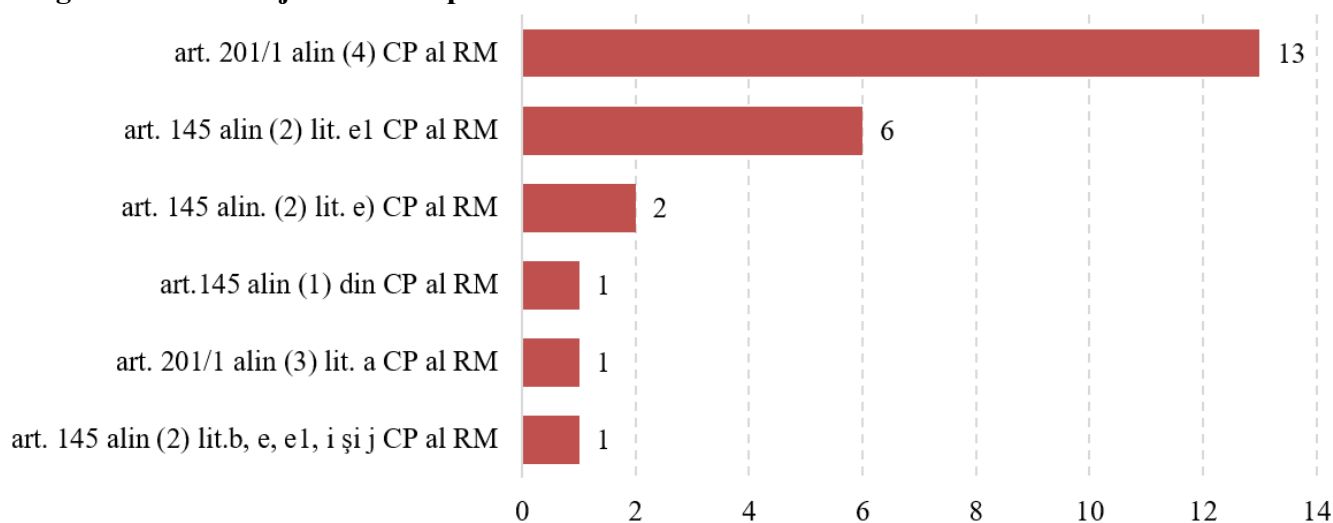
Pe parcursul anului 2022, organele de drept au înregistrat 92 de cazuri care fac obiectul de cercetare. Datele colectate au permis analiza și structurarea informațiilor pentru 86 de cazuri soldate cu deces sau vătămarea gravă a integrității corporale a victimelor, indiferent de sexul și relația dintre victimă și agresor. Au fost analizate separat cazurile soldate cu deces sau vătămarea gravă a integrității corporale a victimelor doar femei, în care agresor este doar bărbatul. Astfel, din cele 86 de cazuri înregistrate, 40 s-au soldat cu decesul victimei (24 de victime au fost femei și 16 victime au fost bărbați), iar 46 cu vătămări grave (victime bărbați/femei). Din cele 86 de cazuri analizate în 45 abuzatorul era de sex masculin, iar victima de

sex feminin, iar în celelalte 41 de cazuri abuzatorul era fie de sex feminin și victima de sex masculin, fie violența s-a produs între persoane de același sex (bărbat-bărbat, femeie-femeie).

Din cele 45 de cazuri de violență în care abuzatorul era de sex masculin, iar victima de sex feminin decesul victimei s-a constatat în 24 de cazuri (femicid), ceea ce reprezintă peste jumătate din astfel de cazuri (53%). Dacă comparăm numărul de decese al femeilor cu numărul total de cazuri soldate cu deces sau vătămarea gravă a integrității corporale a victimelor, atunci constatăm că una din patru femei (28%) decedează în astfel de situații.

Din perspectiva încadrării juridice a faptei, mai mult de jumătate din cazurile de femucid sunt încadrate în art. 201/1 alin (4) al Codului penal, iar încă $\frac{1}{4}$ pe art. 145 alin (2) lit. e1 (Figura 1). Evidențiem că din aceste cazuri, 2 au fost recalificate pe parcurs, un caz fiind inițial deschis pe art. 201/1 alin (3) lit. și recalificat în art. 201/1 alin (4), iar al doilea caz a fost inițial deschis art. 201/1 alin (4) și recalificat în art. 145 alin (2) lit. e1.

Fig. 1. Încadrarea juridică a faptei de femucid.

Particularitățile cazurilor de femucid

Cele mai multe cazuri de femucid au fost comise în raionul Cahul (4 cazuri), după care urmează mun. Chișinău (3 cazuri), raioanele Anenii Noi, Căușeni, Fălești, Orhei, Strășeni, Ialoveni (câte 2 cazuri), mun. Bălți, raioanele Cimișlia, Soroca, Șoldănești și Ștefan-Vodă (câte un caz). Din perspectiva mediului de reședință, evidențiem că 10 cazuri de femucid au avut loc în mediu urban și 14 cazuri în mediu rural. Din cele 24 de cazuri de femucid, 5 s-au produs în luna august.

Locul cel mai frecvent de săvârșire a infracțiunilor de violență în familie soldate cu deces sau vătămare corporală gravă, în perioada analizată, este domiciliul comun al victimei și agresorului, însă sunt înregistrate și cazuri de deces la locuința victimei sau în alte locuri.

Analiza relației victimă-agresor atestă că cele mai multe cazuri de femucid au fost comise de către concubini și soți, ele fiind urmate de cele săvârșite de copiii-băieți, părinte (tată), frate, nepot. În 9 cazuri de femucid, victima este concubină, în 6 – soție, în alte 6 - mamă a agresorului, urmând câte un caz de femucid când victima este bunica, fiica sau fosta concubină a agresorului. Durata relației dintre victimă și agresor în cazurile de femucid constituie peste 10 ani, în 3 cazuri fiind de 30, 40 și 42 de ani.

Prezența copiilor în familie sporește gradul de vulnerabilitate a femeilor victime. Datele analizate atestă că în 4 din 16 cazuri de femucid, victima și agresorul au copii minori la întreținere. În cazul unui copil, părinți erau separați, iar copilul se afla în custodia mamei. Din analiza sentințelor de condamnare rezultă că femeile ce aveau copii au tolerat actele de violență pentru a menține familia, dar și pentru că nu aveau o altă locuință sau nu beneficiau de sprijinul unei persoane de suport care ar fi putut să le găzduiască pentru perioada separării de agresor. Aceste constatări sunt validate și prin studiile anterioare care atestă tendința de creștere a numărului de cazuri când femeile sunt șantajate de agresor că le vor lua copiii sau că vor obține să fie decăzute din drepturi părintești. Neavând informații juridice suficiente despre procedura stabilirii/

determinării domiciliului copilului femeile suportă actele de violență care pot degenera în femicid sau, în unele cazuri, ca urmare a violenței psihologice victima poate fi determinată să recurgă la suicid [9].

Din cazurile de femicid analizate, în 3, situația copiilor a fost apreciată ca fiind de risc după producerea infracțiunii, respectiv, a fost instituită o formă de protecție: în 2 cazuri a fost luată decizia despre plasamentul de urgență al copiilor la rude, iar într-un caz copilul a fost plasat într-o instituție rezidențială.

Analiza datelor arată că nu a fost înregistrat niciun caz în care victima să fi fost însărcinată la momentul incidentului de violență în familie, precum nu s-a atestat nici un caz în care victima sau agresorul/agresoarea să fi inițiat divorțul/separarea înainte de incident, a fost însă analizat un caz în care victima de sex feminin a plecat de la agresor fiind ulterior persecutată și amenințată, după care agresorul a venit la locul nou de aflare a victimei și, în stradă, a înjunghiat-o de câteva ori cu cuțitul.

Metodele și mijloacele aplicate de agresori sunt diverse, însă predomină situațiile de lovire/maltratare și cele de utilizare a obiectelor ascuțite: cuțit, topor etc. În cazurile de femicid, cel mai frecvent sunt folosite obiectele contondente (9 cazuri).

Profilul victimelor

Violența în familie nu ține de vârstă, etnie, statut social, în plus fenomenul se poate atesta la diferite etape ale relației. Analiza datelor colectate atestă că una din cele 24 de victime a femicidului este copil. Media și mediana anului nașterii victimelor de femicid este anul 1972.

Cât privește etnia victimelor violenței în familie soldată cu deces, 22 victime sunt de etnie moldovence, iar alte 2 victime dețin cetățenia altor state (Federația Rusă și Liban). Din cele 23 victime cu vârsta de peste 18 ani, aproape jumătate au studii medii, iar 8 - studii gimnaziale.

Analiza a identificat că marea parte a victimelor își câștigă existența din munca de zilieră sau sunt șomere. Doar fiecare a zecea victimă este încadrată în câmpul muncii (2 din 23 de victime adulte). Sărăcia și dependența financiară a victimei față de agresor constituie un factor de risc sporit în cazurile de femicid.

Totodată, 14 victime ale femicidului au fost dependente de alcool, doar 1/4 - nu sufereau de careva vicii. Însă, conform datelor înregistrate în formular, femeile-victime ale femicidului, deși erau dependente de alcool, acestea nu s-au aflat la evidența medicilor specialiști.

Profilul agresorilor

Cel mai tânăr agresor este născut în anul 1997, iar cel mai în vârstă este din 1948. Media anului nașterii agresorilor este 1978, mediana – 1983. Totodată 11 agresori sunt mai tineri ca victimele, 1 agresor este născut în același an cu victima, iar alți 12 agresori sunt mai în vârstă ca victima [10, p. 17].

Din punctul de vedere al etniei, analiza denotă că 22 agresori sunt de etnie moldoveni, iar alți 2 agresori dețin cetățenia altor state (Federația Rusă și Liban). Majoritatea agresorilor au studii medii sau gimnaziale, însă se atestă și agresori fără studii sau doar cu studii primare.

Cea mai mare parte a agresorilor își câștigă existența din munca de zilieri sau sunt șomeri. Comparativ cu victimele, ponderea agresorilor încadrați în câmpul muncii este puțin mai mare. Însă, numărul șomerilor printre agresori este mai mare decât printre victime.

În cazurile de femicid mai mult de 1/3 dintre agresori au antecedente penale, iar 1/6 au fost subiect al probațiunii. Aceste date ne demonstrează, pe de o parte, că pedepsele aplicate agresorilor familiari nu-i descurajează să comită acte de violență în familie și, în multe cazuri, aceștia recidivează, săvârșind fapte care se soldează cu decese. Pe de altă parte, se simte necesitatea implicării agresorilor în programe specializate, atât pe întreg parcursul executării pedepsei penale, cât și după eliberarea din detenție, pentru a reduce infracțiunile și comportamentele respective. În consecință, în situația actuală, agresorii familiari se bucură de impunitate sau le sunt aplicate pedepse care nu sunt în măsură să le schimbe comportamentul.

Măsurile de prevenire și pedepsele aplicate

Situațiile de femicid analizate atestă că astfel de cazuri nu se produc ca rezultat al unui incident izolat și nici a unui singur factor de risc. De obicei, există mai multe indicii care semnalează riscul, dar acestea sunt ignorate de victime, rude și prietenii apropiați victimei, membrii comunității [9].

Unul din factorii de risc asociați femicidului în Republica Moldova este prezența violenței fizice, de lungă durată, asociată cu alte forme de violență, inclusiv cu amenințări de omor. Victimele violenței nu apelează după ajutor la organele de ordine publică, cele de drept sau de protecție socială, încercând să ascundă violența. Victimelor le este rușine să ceară ajutor, mai ales dacă au trăit împreună cu agresorul o perioadă lungă de timp și violența a fost percepută ca o normalitate. Uneori, femeile ascund și anumite vicii ale soțului, mai mult, încep și ele să facă abuz de alcool. Ele nu înțeleg și nici nu-și pot imagina că aceste acțiuni, în circumstanțe agravante, le pun propria viață în pericol. Datele analizate atestă că 14 din 24 de victime ale femicidului au fost supuse anterior actelor de violență în familie, în alte 9 cazuri ofițerii de poliție au notat că despre acest lucru nu se cunoaște nimic.

Din cele 14 de cazuri în care se cunoaște că victima a fost supusă anterior actelor de violență, 4 nu au fost raportate, iar în celelalte 10 situația a fost raportată la mai mulți actori. Cel mai des, cazurile de violență în familie au fost raportate organelor de poliție. Unele victime au raportat o singură dată situația de violență în familie. Există, totuși, o situație când cazurile anterioare de violență în familie au fost raportate de 6 ori și alte 2 situații când acestea au fost raportate de câte 3 ori.

Din totalul celor 14 cazuri de femicid în care se cunoaște că victima a fost supusă anterior actelor de violență în familie, doar în unul, despre situația respectivă era la curent echipa multidisciplinară din comunitate. Ofițerii de poliție au indicat următoarele despre implicarea echipei multidisciplinare: (i) a fost întocmit planul individual de asistență a familiei care cuprinde vizite de monitorizare la domiciliu, (ii) a fost emisă o dispoziție de instituire a monitorizării asupra copiilor aflați în situație de risc, (iii) există un acord de colaborare cu familia, inclusiv evaluarea condițiilor de trai, cu recomandarea de redresare a situației și oferirea surselor de ajutor (produse alimentare etc.).

Din totalul celor 10 cazuri în care se cunoaște că victima a fost supusă anterior actelor de violență și care au fost raportate autorităților, doar în 5 au fost aplicate măsuri de protecție. La momentul comiterii infracțiunii de femicid, doar în privința a 2 victime erau aplicate măsuri de protecție, fără a fi impusă monitorizarea electronică. În ambele cazuri măsura instituită era ordinul de restricție de urgență prevăzut pentru o perioadă de la 5 la 10 zile. În ambele cazuri agresorul a încălcat restricțiile stabilite prin ordinul de restricție de urgență și a comis infracțiunea care s-a soldat cu decesul victimei. Chiar dacă în datele publicate de Inspectoratul Național de Probațiune se susține că prin introducerea monitorizării electronice s-a redus numărul ordonanțelor de protecție de urgență încălcate, nerespectarea/încălcarea de către agresori a ordonanțelor de protecție de urgență rămâne în continuare pentru victimă un factor de risc de letalitate.

În cazurile de femicid, marea majoritate a agresorilor au fost plasați în arest preventiv la etapa urmăririi penale și judecării cauzei, însă în 1/6 din cazuri față de agresor nu s-au aplicat niciun fel de măsuri de constrângere (în 2 cazuri din motiv că agresorul s-a sinucis după comiterea faptei). Printre motivele neaplicării măsurilor de constrângere au fost indicate: (i) prezența copiilor minori, (ii) decesul agresorului, (iii) s-a constatat un risc prea scăzut pentru a aplica măsuri de constrângere, (iiii) agresorul a fost internat la spital etc. Este de remarcat că în 4 cazuri soldate cu decesul victimei, nu au fost aplicate măsuri de constrângere. Cazurile sunt specifice, fiind determinate de anumite circumstanțe deosebite care exclud pericole ce ar impune aplicarea măsurilor de constrângere, și anume: înec al copilului în timp ce făcea baie cu mama, caz care a avut loc înainte de anul 2022 etc. (Tabelul 1).

Tabelul 1. Măsurile de constrângere aplicate față de agresor.

	Decesul victimei	Vătămări grave
Reținut	18	9
Plasat în arest preventiv/arest la domiciliu	15	8
Condamnat	1	0
Alte măsuri de constrângere	2	14
Nu s-au aplicat măsuri de constrângere	4	15
Total	40	46

Probleme identificate în acțiunile de prevenire și combatere a femicidului

Activitatea Comisiei de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor, în anul 2022, s-a bazat pe analiza a cinci grupuri de cazuri: (i) cazurile în care anterior au fost atestate fapte de violență în familie; (ii) cazurile când suspectul se afla la evidența medicului narcolog/psihiatru; (iii) cazurile când în familie sunt copii minori; (iv) cazurile când victima este persoană în etate; (v) cazurile când victima este minoră.

Analiză detaliată a cazurilor selectate în fiecare din aceste 5 grupuri, a permis identificarea unor deficiențe sistemice care au favorizat comiterea faptei soldate fie cu decesul victimei, fie cu vătămarea gravă a integrității corporale și a sănătății acesteia. Printre acestea evidențiem: (i) lipsa aplicării măsurilor de protecție a victimelor, atât în perioada de examinare a cazurilor la etapa de urmărire penală, cât și la etapa de judecare; (ii) lipsa referirii victimei la programe de reabilitare, servicii specializate, implicit asistență psihologică corespunzătoare, pentru ca să conștientizeze pericolul la care se supune; (iii) tergiversarea examinării cazurilor de violență în familie, drept urmare agresorul simte lipsa de reacție din partea statului și își permite să continue acțiunile infracționale, ceea ce determină degenerarea situației; (iv) intervenția inefficientă a echipei multidisciplinare, în deosebi în cazul familiilor unde sunt copii și/sau persoane în etate ținute la pat; (v) implicarea insuficientă a asistenței sociale, medicilor de familie pentru a identifica cazurile de violență în familie la etapa inițială/incipientă; (vi) complexitatea procedurii de tratament a persoanelor consumatoare de alcool; (vii) neraportarea cazurilor de violență în familie de către polițiștii structurilor teritoriale de asistență socială, drept urmare neimplicarea specialiștilor din domeniul protecției sociale în soluționarea necesităților victimei; (viii) lipsa programelor destinate persoanelor condamnate pentru violență în familie, a celor de diminuare a riscului de recidivă, de reintegrare a condamnatului în societate etc.

Au fost identificate circumstanțe care contribuie la creșterea riscului de degenerare a situației și provocarea decesului sau vătămarilor grave pentru victimă: (i) prezența violenței în familie și lipsa raportării de către victimă a actelor primare de violență în familie, din diverse motive, atât din cauza stereotipurilor și prejudecăților persistente despre rolul femeii și bărbatului, culturii patriarhale prezente în comunitate, cât și din lipsa de încredere a victimei în sistemul de drept și în justiție; (ii) dependența de alcool sau de droguri, conflictele apărute în contextul consumului abuziv de alcool și lipsa de control asupra comportamentului/acțiunilor/deciziilor din cauza abuzului de alcool. Remarcăm că consumul de alcool reprezintă unul din cei mai importanți factori de risc pentru că abuzul de băuturi spirtoase generează un comportament violent, astfel se observă că până la infracțiunea soldată cu vătămări corporale grave/decesul victimei, în familiile respective se înregistrează mai multe acte de violență în contextul consumului de alcool; (iii) starea de vulnerabilitate a victimei din cauza consumului abuziv de alcool, vârstei și stării precare de sănătate.

Totodată, analiza cazurilor denotă unele probleme sistemice și practici defectuoase: (i) practica neuniformă de calificare a faptelor comise în circumstanțe similare, în special delimitarea între art.145 alin. (2) lit.e¹ și art. 201¹ alin. (4) din Codul penal. Mai mult, a fost identificat un caz când agresorul și-a omorât concubina după care s-a sinucis, fiind emise 2 ordonanțe de refuz de pornire a urmăririi penale și clasare a procesului penal, una pe motiv că fapta nu întrunește elementele infracțiunii și cealaltă din motivul că a intervenit decesul făptuitorului; (ii) neaplicarea instituției legitimei apărări în contextul violenței continue la care este supusă victima violenței în familie, astfel că la un nou atac din partea agresorului aceasta îi provoacă fie vătămări grave a integrității corporale sau a sănătății, fie chiar decesul; (iii) lipsa practicii de constatare a stării de afect fiziologic; (iv) tergiversarea efectuării expertizelor psihiatrice și psihiatrico-psihologice din cauza numărului insuficient de experți în domeniu; (v) tergiversarea efectuării expertizelor medico-legale din cauza lipsei experților medico-legali; (vi) dificultăți ce țin de efectuarea evaluării psihologice și expertizei psihologice din cauza numărului insuficient de experți în domeniu și lipsei reprezentării pe tot teritoriul țării.

Concluzii

Printre factorii de bază ai femicidului, în Republica Moldova, sunt: (i) numărul mare al agresorilor care suferă de alcoolism; (ii) inaccesibilitatea serviciilor de dezalcoolizare pentru agresorii dependenți de alcool; (iii) prezența violenței fizice, de lungă durată, asociată cu alte forme de violență; (iv) lipsa intervențiilor prompte din partea autorităților responsabile; (v) pedepse „prea blânde” aplicate agresorilor familiari etc.

Republica Moldova tinde să respecte recomandările înaintate, în 2016, de raportor ONU pe problemele violenței față de femei, a cauzelor și a consecințelor violenței, conform cărora Statele membre trebuie să stabilească Observatorii privind Femicidul (Femicide Watches), care să servească ca moment de documentare și monitorizare a unor astfel de cazuri, precum și colectarea și diseminarea informației privind bunele practici de prevenire și de combatere a femucidului. În acest scop a fost instituită *Comisia de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor*.

Analiza realizată permite și înaintarea unor recomandări *Comisiei de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor* în scopul creșterii eficienței activității: (i) consolidarea metodologiei de analiză a cauzelor penale de violență în familie soldate cu deces sau vătămare gravă a integrității corporale a victimelor; (ii) perfecționarea instrumentelor de colectare a datelor aplicate de Comisie; (iii) ajustarea instrumentelor de colectare a datelor la Clasificatorul Internațional al Crimelor în Scopuri Statistice care a fost aprobat ca un standard de colectare a datelor statistice la nivel internațional.

Referințe:

1. *Global Study on Homicide. Understanding homicide, 2019*. UNODC, 2019. [Accesat: 15.06.2023] Disponibil: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-study-on-homicide.html>
2. *Gender-related killings of women and girls: Improving data to improve the responses to femicide/feminicide, 2022* UNODC, UN Women. [Accesat: 17.06.2023] Disponibil: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/11/gender-related-killings-of-women-and-girls-improving-data-to-improve-responses-to-femicide-feminicide>
3. *Ordinul comun al Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Justiției, Procuraturii Generale, Ministerului Sănătății, Ministerului Muncii și Protecției Sociale, Ministerului Educației și Cercetării nr. 89/22/172/56/20/121 din 28.02.2022*. [Accesat: 19.05.2023] Disponibil: <https://mai.gov.md/ro/activitatea-comisiei-de-monitorizare-cazurilor-de-violenta-familie-soldate-cu-consecinte>
4. *Report of the Special Rapporteur on violence against women, causes and consequences*, Rashida Manjoo, A/HRC/20/16. [Accesat: 17.06.2023] Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/A.HRC.20.16_En.pdf
5. *International Classification of crime for statistical purpose. UNODC, 2015*. [Accesat: 17.06.2023] Disponibil: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/statistics/iccs.html>
6. *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences. April 19, 2016*. [Accesat: 18.08.2023] Disponibil: <https://undocs.org/A/HRC/32/42>
7. *Violence against women, its causes and consequences. September, 23, 2016*. [Accesat: 18.06.2023] Disponibil: <https://undocs.org/A/71/398>
8. *The Femicid Census: 2017 Findings. Annual Report of UK Femicides 2017*. [Accesat: 19.06.2023] Disponibil: <https://www.womensaid.org.uk/wp-content/uploads/2018/12/Femicide-Census-of-2017.pdf>
9. Turcanu-Donțu A., Cheianu-Andrei D. *Studiul Național de analiză a cazurilor de femucid*. Chișinău, 2020. [Accesat: 19.06.2023] Disponibil: <https://cdf.md/category/publicatii/>
10. *Raport de analiză a cazurilor examinate de Comisia de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor în anul 2022. Rezumat. MAI, CDF, Chișinău, 2023*. [Accesat: 18.05.2023] Disponibil: <https://mai.gov.md/sites/default/files/Comisia%20cazuri%20de%20violenta/rezumat%20la%20RAPORT%20letal%20FINAL%20.pdf>

Date despre autor:

Diana CHEIANU-ANDREI, doctor în sociologie, conferențiar universitar, Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: dcheianu@yahoo.com

Tel.: 069250499

ORCID: 0000-0001-5637-8211

Prezentat 24.07.2023